

F. S. Vilhar.

(Spominska črtica. — Spisal Ivo Trošt.)

„Poznate-li Serafina?“ me je vprašala lepega popoldne grajščakinja gospa pl. G. po končanem domačem pouku v njeni hiši. Z debelim pogledom in z obžalovanjem sem se opravičil, da ne umem vprašanja, in gospa je ponovila, čudé se: „Serafina Vilharja?“

„Po imenu in nekoliko po njegovih priljubljenih skladbah — da, osebno ne.“

„Nastanil se je tukaj v vasi; poslej bo sleherno popoldne pri nas. Virtuoz, pravim, virtuoz! Škoda, da ni naš klavir baš izvrsten.“

Izvedel sem še več o slavnem rojaku, sorodniku gospe pl. G. in sorodniku malone vseh boljših notranjskih rodbin. Prišedši v svoje stanovanje sem pa slišal v sosednjih sobah premikanje pohištva, rahle pa tudi odločne stopinje, in izvedel kmalu, da se je nastanil tik mojega mirnega doma jugoslovanski glasbenik in umetnik na glasu F. S. Vilhar za nekaj mesecev, da si okrepča živce.

Ljubezniva soproga, rodóm Čehinja Pražanka, in dražestna hčerka Bogumila, sta se kmalu udomačili z našimi ljudmi. Ker tudi gospod profesor ni mogel tega druženja gledati le izdaleka, stopil je v naš krog, in v družbi golonovega zajetnega moža v zelenih sandalih, pa še v krepki dobi, ni bilo nikomur dolgočasno. Njegovo oko zre mirno,

„Dom in svet“ 1899, štev. 13.

ponosno, samosvestno; hrvaška beseda bi delala čast rojenemu Hrvatú; hrvaške razmere in odličnjake pa pozna F. S. Vilhar mnogo bolje nego slovenske.

Lanske počitnice sva peš obredla podnanoško bližnjo in daljnjo dolino. Prepričal sem se, da je bila meja male Slovenije kakor že mnogemu tako tudi njegovemu duhu pre-

tesna. Mož čuti slovenski, čuti hrvaški, češki, poljski... mož je Slovan, dični sin slavnega pesnika Miroslava.

Neki dan mi reče, puhaje debelo smotko: „Jutri je četrtek; imate čas? Obiščiva Predjamo!“

Ko sem pritrdil drage volje, je začel, da se tam godi dejanje „Jamski Ivanki“, katero je bil oče njegov prvič spisal nemški in naslovil: „Johanna von Lueg“, a jo je pozneje poslovenil; sploh da je Vilhar začetkoma spisal več nemških pesmij, katerih rokopise hrani večinoma on.

Pogovor se je zasukal na nekdanje razmere v slovenski književnosti in na očetove nasprotnike. Skladatelj je stvar razvijal še dalje in poudarjal, da kakor na drugih poljih, tudi skladatelji niso brez zavistnih tekmecev in brezozirnih nasprotnikov, ki jim je geslo: mors tua vita mea. Vilhar je to spoznal s svojo „Smiljano“, katero bi bil kmalu kar

F. S. Vilhar.

za premijero dirigiral njegov — sovražnik, pa jo je moral slednjič sam.

Ogledala sva si nekdanjih Luegerjev strmo gnezdo in potem sva se nekoliko okrepčala v preprosti gostilni. Tu naju je iznenadila družina iz Trsta, govoreča med seboj nemški in italijanski; ko je pa gospod začel naju slovenski, je začel z nama češki.

Domov gredé sem izvedel njegovo sodbo o marsikaterem modernem glasbeniku, nisem si pa upal njega vsaj javno vsporejati komurkoli. Mož je ponosen na svoje javno delovanje, ali o svojih delih ne govori rad, rajši o njih uspehu brez takozvanih efektov. Ker je tožil, da mu sedaj glasba razdraža živce, ga nisem vprašal, v kakšnih okoliščinah se porajajo njegova glasbena dela: med gromom in bliskom, ali ob bučanju valov, ali v kriku pijancev, ali med ropotom mlinskih koles, ali v mirnem zavetju tihe sobice? Najbrž bi se ne motil, kdor bi se odločil za poslednjo okoliščino.

Z marsikatero „moderno“ kapaciteto na glasbenem polju se mož ne strinja. Povedal je o njih ne baš laskavo sodbo, ker se lové za prazno peno efekta, toda on — F. S. Vilhar — je ponosen na to, kar mu je dal Bog, namreč prirodni skladateljski talent, da se mu ni treba loviti za — nič.

Šola gladi talent, dá okus, tehniko: toda jedro, pravo jedro — to je od Boga, pravi Vilhar.

In vendar trdi sam, da gospodarji v njegovem življenju največ slučaj: „V svojih mladih letih sem bil slovenski pesnik — Prostin.“ In kot znamenitost mi je povedal, da je izdajatelj Levstikovih zbranih spisov sprejel dve njegovi pesmici, mislé, da so pristna Levstikova ostalina.

„Gotovo pesmici nista bili slabi, ako ju profesor Levec ni ločil od klenega zrnja Levstikove muze.“

„Ha, ha! Dakako, dakako! Jaz pesnik — morda, morda v drugačnih razmerah; mojemu očetu in meni niso bile preveč ugodne.“

Toda: o slučaju! Kot vsak mlad pesnik — Vilharju je bilo tedaj kakih osemnajst let — je bil zaljubljen in je nekoč sanjal, da je

njegove izvoljenke dom pogorel. Stavil je v loterijo, dobil precejšnjo „terno“ in šel z njo za idealom svojih teženj — na konservatorij v zlato Prago.

Osemnajstletni Prostin je pa pel v sonetnem vencu:

Pogum pa je mogočno tolažilo,
človeškega srca še varuh zvesti,
kedar nezgod preti nevarno žrelo.

In zopet na drugem mestu:

Prišlo znabiti bo življenje drugo,
sledile bodo druge poezije,
ki vam ne bodo vedno le tožile.

(Prostin: Pesmi, 1871.)

Niso li to proroške besede za poznejše delovanje F. S. Vilharja?

„Ločil sem se tedaj tudi od svoje platonsko ljubljene mladostne simpatije, ki me je kmalu potem — menda tudi — slučajno zabila. A moje neutešno žalovanje mi je vzbudilo v Pragi drugih in drugačnih simpatij, ki so mi več koristile, nego bi mi še tri take platonske zmešnjave. To bi bila kmalu novela, kaj?“ me je pogledal po strani.

„Ali pa povest v verzih“, nisem mogel zamolčati, in oba sva se smejala ter krenila na leposlovno cesto, kjer ni Vilhar neznanec.

Izmed slovenskih pesnikov jako ceni Prešerna; na svojega „Mornarja“ in „Nezakonsko mater“ je ponosen, češ: tako treba umevati pesnika.

O Levstiku — čudno: Vilharjev učitelj je bil Levstik — pravi, da gleda razven nekaterih izjem izza vsakega stika — jezikoslovec. (Najbrž pa se tukaj kažejo še drugi oziri, morda Levstikova sodba o pesniški vrednosti raznih proizvodov očeta Miroslava, ki je bil kot pesnik in rodoljub pravi apostol slovenske zavednosti na Notranjskem. Morda je tudi ta nagib med množico onih, ki so Serafina navrnili med Hrvate, kjer si je pridobil celo domovinstvo, dasi trdi dovolj glasno: „Zame med Slovenci in Hrvati ni razlike.“)

Gledaje širokoplečega moža na fotografiji me je takoj zbodel v oči kneza Danila viteški red, ki mu ga je poklonil črnogorski „gosudar“ Nikita za posvetilo III. knjige

skladb. Drzno je moralo biti, ko je po večmesečnem molku stopil na kolodvoru v Trnovem pri Ilir. Bistrici skladatelj šam h knezu, vozečemu se tam mimo, in vprašal o posvečeni knjigi. Dobil je prijazen odgovor in kmalu potem viteštvo.

Navzlic temu je v svojem delovanju in mišljenju pravi demokrat.

Povsem hladno mi je pripovedoval, ko sva ležala poleg cerkve sv. Janeza Nepomučana v Sajevčih pod stoletno lipo na hrbtu in zrla v modro nebo, da bi bil lahko dobil višji red tudi za svojo kantato o cesarjevem prihodu v Ljubljano l. 1883., pa so to preprečili „neki višji oziri“. Celo v postojnski jami je baje cesar poprašal po skladatelju z „nekoliko kozavim obličjem“, toda...

Njegova dela naj našteje in oceni spretnejše pero. Ob tej priliki naj le opomnim, da se F. S. Vilhar bavi z mislijo — morda tudi že uglasbuje — uglasbiti jedno slovensko pripovedno narodno pesem. V ta namen sva že stikala po raznih virih in ugibala, katera bi bila hvaležnejša.

Neki dan me zopet iznenadi s predlogom: „Tudi v Vipavo morava; nisem bil izza svoje mladosti, a moj oče je imel doli posestva.“

V neznosni vročini in v še neznosnejšem prahu meseca velikega srpana sva se odpegljala „v deželo“. Lepo jutro je obetalo lep, topel dan.

Dragemu sopotniku sem bil kot vipavski rojak po svojih skromnih močeh dragovoljen razkazovavec, ko sva z naglo drvečega voza opazovala „lepoto sveta“, kakor je nazivljal vipavsko dolino M. Vilhar.

„Pod Skalo“ naju je objel prijeten hlad in objemal vsled prehude soparice do odhoda. Moj sopotnik se je spominjal divne „pod Skale“ še iz nežne mladosti, ko je bil tam z očetom. Starejši vipavski rojaki so se še vrlo spominjali kalškega slavca. Pri tem je rad prenočeval, tam je igral na klavir, ondi pokušal vipavsko kapljico — živo nasprotje sinu skladatelju, ki že več let ne okuša vina.

„Čaša piva pa smotka, to je zvečer moja nagrada za celi dan.“

Čudom sem se čudil in svoje presenečenje javil v glasnih besedah, kako majhen umetnik je F. S. Vilhar med onimi, ki menijo, da se kaži umetniška genijalnost v neizmernem kvarjenju vsakovrstnih pijač, prebavlja grozovite „mačke“ in zdravé pod silovito težo skrčene želodce. „Ha, ha, to dobo sem srečno preživel — brez vsakršne večje nesreče.“

Z jablano se ne bi spekel,
kakor se je Evin mož:
oh, pa ko bi Bog mi rekel:
Vina tukaj pil ne boš!?

(Prostin: „Pesmi“ 1870.)

„Da, da! To je bilo nekdaj!“ me je pogledal „Fine“ z modrim očesom in povedal zgodbo, kako bi bilo takšno junaštvo — kot moderni znak genijalnosti — kmalu stalo življenje jednega najodličnejših mlajših hrvaških pesnikov.

Kako lahko sva se oddahnila, ko naju je po tako soparnem dnevu zopet pozdravil hladni podnanaški zrak ter so naju občudovali znanci, da se nisva stopila „v kotlu“, „ki grozdja in vina nam sladkega dá“.

F. S. Vilhar, ki se je že kot mladenič čutil Slovana:

Stresaj, stresaj, ne zamudi,
svet vesoljni kri naj sreba,
da ne bo otrokom treba,
v sužnosti ječati tudi —

(Prostin.)

ta mož se je sešel neki dan z navadnim, bolj oblečenim kolesarjem, govorečim gladko nemški jezik, kateremu bi le dovolj vajeno uho moglo očitati, da ne zveni popolnoma nemški. Vilharjeva gorečnost za svoje vzore se je tu pokazala v nenavadni luči. — Ko smo navzoči zaradi prisedlega Nemca (?) samosvestno govorili med seboj slovenski, deje tujec: „Če govorite, gospoda, počasi, razumem vse; jaz sem Rus dr. R., prideljen zastopništvu ruskega trgovinskega ministersta v Berlinu.“ — Naš „Fine“, seveda, za Rusa takoj ves v ognju, skoči urno po svojo vizitko, potem po fotografijo, po neke skladbe, po tekst „Smiljane“ in naposled po novo razdeljeno opero „Smiljano“ . . . Dr. R. je namreč izjavil, da je izvežban glasbenik, pa

bi utegnil poskrbeti, da bi opero peli v Petrogradu. Vilhar nato ni mogel ne jesti ne piti, dokler ni Rusa siloma pridržal toliko, da mu je na klavirju grajščakinje pl. G. preigral in prepel glavne oddelke svojega umotvora.

„Mogoče, da je danes odločilni dan mojega življenja“, je rekel svoji sorodnici pl. G. in se potil, pel in igral in upal, da ga dr. R., „Smiljana“ in Petrograd rešijo vseh materialnih skrbi. Kar vsa nervoznost se ga je lotila tiste trenutke.

Tako igrati na klavir nisem doslej slišal in videl še nikogar. Ločila sta se prijateljski, intimno: dr. R. s polnimi usti obljub, Vilhar s polnimi prsmi upov, o katerih ne morem vedeti, če so se že vsi uresničili . . .

Dopust se je nagibal h koncu.

„Še v Senožeče morava — to je moj rojstveni kraj!“

Naj tukaj omenim, da je bil F. S. Vilhar rojen v Senožečah l. 1852., kjer mu je bil oče Miroslav grajščinski oskrbnik kneza P., dokler ni kupil sam kalške grajščine pri Zagorju na Notranjskem. V prvi mladosti je poučeval M. Vilharja deco Fr. Levstik, bivajoč pri sorodnem mu župniku senožeškem. Zato je poleg stanovanja, kjer je zagledal luč sveta, „Fineta“ po tolikih letih najbolj mikala učna soba, kjer je France Levstik vlijal v mlade glavice sloviti ABC. Šel je

res — vsled prijaznosti sodnega svetnika gosp. N. — celo potipat, ali je še izdolben zid na onem mestu, kamor je zadevalo stolovo naslonjalo, ko je rohnel Levstik in resnično zabijal — s stolom v zid.

V tem gostoljubnem domu se je Vilhar glasno pokesal, zakaj se je odrekel vinu; seveda so se vsi navzoči smejali na njegov račun.

„Vi ste pa Vilhar, oprostite“, se oglasi pred hišo star Senožčan, deželni poslanec g. Z., in seže skladatelju v roko.

„Kako? Me li poznate?“

„Tako ste podobni svojemu pokojnemu očetu Miroslavu, da vas ni mogoče zgrešiti.“

Videli smo M. Vilharja lastnoročno pisan poziv iz l. 1848., da si narod osnuj v Senožečah in v okolici narodno stražo, kar se je tudi zgodilo, in M. Vilhar je bil načelnik.

O mraku smo se ločili iz Senožeč, naslednji dan je odpeljala „Fineta“ in ljubeznivo družino nerodna „poštna škrinja“ iz priljubljene mu Notranjske v beli Zagreb. Poslovili smo se v nadi: Ob letu — na zdar!

In vendar ni bilo tako lahko slovo.

Želeč obnoviti one trenutke, katere sva preživela skupaj s slavnim našim rojakom, sem napisal v spomin na lanske počitnice te skromne vrstice, ki naj pričajo F. S. Vilharju, da je njegov pravi dom med Slovenci, katere naj še mnogokrat obdaruje s sadovi svoje plodovite Muze.

Grobokòp.

Zakaj obrača v stran okó
ta mnogobrojni tròp,
če te pripelje pot mimó?
povej mi, grobokòp!

Zakaj se te ogiblje svet,
čemu ta srd in črt,
ko vendar ga že vrsto let
presajaš v božji vrt?

Namesto hvale . . . skrb in strah
se čita jim v očeh;
in če ozreš se vanje plah,
takoј zamrè jim smeh . . .

In jaz? . . . Čemu bi pač se bal,
prijatelj moj z gomil?
Saj mir, ki svet mi ni ga dal,
pri tebi bom dobil.

Kazimir M